

مهدویت و رسانافت تهدنی:

کاوش‌هایی نظری و راهبردی در تمدن نوین اسلامی
(برترین مقالات یازدهمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت)

(جلد ۱)

به اهتمام:
حجت الاسلام و المسلمین سید مسعود پور سید آقا
دکتر سید مجید امامی

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
بل مدریت
تلفکس: ۱۴۲-۸۸۳۷۰-۱۴۲
صندوق پستی: ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir



مهدویت و رهیافت تمدنی: کاوش‌های نظری و راهبردی در تمدن نوین اسلامی (برترین مقالات یازدهمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت)، جلد اول ■ به اهتمام: حجت‌الاسلام و المسلمین سید مسعود پورسیدآقایی و دکتر سید مجید امامی ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) و مؤسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت) چاپ اول: ۱۳۹۵ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: برتر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰-۰-۲۱۴-۵۰۴-۸

قیمت: ۲۱۰/۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: پورسیدآقایی، سیدمسعود، ۱۳۸

عنوان و نام پدیدآور: مهدویت و رهیافت تمدنی: کاوش‌های نظری و راهبردی در تمدن نوین اسلامی (برترین مقالات یازدهمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت) / به اهتمام: سیدمسعود پورسیدآقایی و سیدمجید امامی.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع) و مؤسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت)، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: جلد ۱: ۴۱۶ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰-۰-۲۱۴-۵۰۴-۸

شناسه افزوده: امامی، سید مجید، ۱۳۶۱

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۳۷۷۱۵

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	سخن ناشر.....
مقدمه پژوهشکده مهدویت (مؤسسه آینده روشن)	۱
مقدمه	۹
بخش اول : صورت بندی های نظری و نقش علوم و روش های اسلامی	۱۵
معزوفی بخش اول	۱۷
فصل ۱. تمدن، مرحله سلوك و حیات الهی بشر مبتنی بر طوع	۱۹
آیت الله محی الدین حائری شیرازی	
فصل ۲. تمدن موعود به مثابه یوم الفتح در قرآن	۲۵
آیت الله محسن اراکی	
فصل ۳. جلیگاه نبوت و امامت در شکل گیری تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	۳۱
دکتر سید رضی موسوی گیلاسی	
فصل ۴. فقه و تمدن سازی؛ ولایت فقیه و مدینه انتظار	۴۹
دکتر حسین علی سعادی	
فصل ۵. ملک عظیم؛ مهدویت و تمدن در قرآن کریم	۶۷
دکتر محمد هادی همایون	
فصل ۶. تبیین ساختار جویی تمدن مهدوی بر اسلیل الگوی رابطه نفس و بدن از منظر فلسفه و عرفان اسلامی	۸۷
حسنعلی رحیمی ابراهیم خانی	
فصل ۷. تبیین رابطه کثرت حیات اجتماعی و ظهور مقامات انسان کامل با تمدن مهدوی، بر اسلیل مبانی عرفان و فلسفه اسلامی	۱۰۹

ب مهدویت و رهیافت تمدنی: کاوش‌هایی نظری و راهبردی در تمدن نوین اسلامی (جلد اول)

دکتر مهدی امامی جمعه / ابراهیم خانی

فصل ۸. شاخصهای مبنای ترسیم، راهبری و تحقق فرهنگ و تمدن زمینساز ۱۳۱

مهیار خانی مقدم

فصل ۹. ابعاد و مؤلفه‌های تمدن زمینه ساز ظهور بر مبنای اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدخله‌العالی) ۱۵۵

جواد منزوی بزرگی / سجاد حبیبان

فصل ۱۰. هستی و چیستی مفهوم تمدن و نسبت آن با تمدن زمینساز ۱۹۳

محمد پورعباس / دکتر محمد رضا ابراهیم‌زاد

فصل ۱۱. چیستی و شاخصهای فرهنگ و تمدن زمینساز از دیدگاه قرآن ۲۲۵

دکتر غفار شاهدی

فصل ۱۲. بازسازی مفهومی فرهنگ و تمدن انتظار ۲۵۳

قدسی بنده کریم

فصل ۱۳. آموزه‌های اجتماعی و تمدنی در ادعیه انتظار ۲۷۱

حسن احمدیان دل‌ویژ

بخش دوم: است اسلامی، احیای تمدن اسلامی و مهدویت ۲۹۱

معرفی بخش دوم ۲۹۳

فصل ۱۴. چارچوبی مفهومی برپیوند انتظار و امت واحد ۲۹۵

علی جدید بناب

فصل ۱۵. تمدن و تدین؛ آینده در قلمرو مهدویت ۳۱۹

یونس عابدی خسرو اسکندری

فصل ۱۶. آسیب‌های فرهنگی موجود جهان اسلام و نقش آموزه مهدویت در حل آن‌ها ۳۳۷

دکتر مهدی ایوسفیان

فصل ۱۷. جایگاه و کارکردی آموزه مهدویت و انتظار در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، از دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی ۳۶۳

حسن ملایی

نمایه ۳۹۳

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

وَلَقَدْ أَتَيْنَا دَاوُودَ وَ سَلِيمَانَ عِلْمًا وَ قَالَا لِلَّهِ الَّذِي
فَضَلَّنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن نلش

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست فقید دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تربیت» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل‌ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متاثر و دگرگون می‌سازد. از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهره‌مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخگویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بینالمللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتكاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بینالمللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه پژوهشکده مهدویت (مؤسسه آینده روشن)

«السَّلَامُ عَلَىٰ مَهْدِيَ الْأُمَّةِ»

مقام معظم رهبری (مدظله العالی):

«تمدن اسلامی» می تواند اندیشه پیشرفت و اخلاق والا را به امت اسلامی و

همه بشریت هدیه دهد.

ظرفیت بی بدلیل رویکرد تمدنی در سنجش کارآمدی نظامهای اندیشه‌ای و خیزش تمدنی مسلمانان در دوران معاصر و ضرورت همپایی یک مسلمان با شرایط محیطی امت اسلامی، از مهمترین ضرورت‌های اتخاذ رویکرد فرهنگی و تمدنی به آموزه‌های اسلامی است. تبیین و ارائه آموزه مهدویت در چارچوب مطالعات فرهنگی و تمدنی افق‌های جدیدی فراروی پژوهشگران و اندیشمندان می‌گشاید. رویکرد فرهنگی و تمدنی به آموزه مهدویت تصویرگر فهمی تازه و ارائه برداشتی نوآمد از نقش آفرینی این آموزه در جامعه است. نگاه سطحی، تلقی حداقلی و رویکرد ساده‌انگارانه به این آموزه آسیبی است که می‌تواند متوجه این اندیشه شود؛ چنان‌که حرکت عالمانه و رویکرد فرهنگی و تمدنی می‌تواند زمینه‌ساز تحقق اهداف عالی این آموزه شود.

مؤسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت) با توجه به ضرورت این امر خطیر، موضوع یازدهمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت را «فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز؛ راهبردها و راهکارها» قرار داد و از همه فرهیختگان و اندیشمندان دعوت نمود تا با ارائه مقالات در محورهای زیر در تبیین و ترویج این مهم سهیم گردد.

۲ مهدویت و رهیافت تمدنی: کاوش‌های نظری و راهبردی در تمدن نوین اسلامی (جلد اول)

محور اول: پایه‌های نظری

۱. فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز (چیستی، شاخص‌ها، ضرورت‌ها و مبانی)
۲. تأملات روش‌شناختی در بررسی نقش تمدنی باورداشت آموزه مهدویت
۳. گونه‌شناسی نظریه‌ها در تمدن‌سازی آموزه‌های اسلامی
۴. جایگاه‌شناسی پیوند با انسان کامل در ساختار و اصلاح تمدن اسلامی
۵. تحلیل عوامل فرامادی برآمدن تمدن‌ها
۶. نقش اراده انسانی در ساخت تمدن
۷. بررسی تحلیلی مطالعات مهدوی در جهان اسلام با رویکرد تمدنی
۸. بررسی تحلیلی موعودپژوهی در غرب با رویکرد تمدنی

محور دوم: نقش فرهنگی و تمدنی

۱. ظرفیت‌ها و قابلیت‌های فرهنگی و تمدنی آموزه مهدویت
۲. کارکردهای رویکرد فرهنگی و تمدنی به آموزه مهدویت
۳. الزامات و ویژگی‌های رویکرد تمدنی به آموزه مهدویت
۴. نقش آموزه مهدویت در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی
۵. نقش آموزه مهدویت در پیدایی مظاهر تمدنی در گستره تاریخ
۶. انتظار و هویت فرهنگی و تمدنی مسلمان معاصر
۷. انحراف از فرهنگ بالنده و پویایی انتظار و نقش آن در انحطاط تمدن اسلامی
۸. معنابخشی انتظار در عصر پسامدرن
۹. نقش انتظار در تحقق امت واحده
۱۰. امت منتظر به مثابه افق تمدنی
۱۱. ویژگی‌های فرهنگی و تمدنی عصر ظهور و نقش الگویی آن در فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز
۱۲. نقش اقتصاد مقاومتی و مدیریت جهادی در تحقق فرهنگ و تمدن اسلامی
۱۳. تفسیر اجتماعی و تمدنی از آموزه‌های دینی معطوف به انتظار
۱۴. آموزه‌های اجتماعی و تمدنی در ادعیه انتظار

۱۵. نقش انتظار در تحقق فرهنگ مقاومت

۱۶. نقش فرهنگ مقاومت در تحقق تمدن اسلامی

محور سوم: زمینه‌های تحقق

۱. ظرفیت‌ها و قابلیت‌های امت اسلامی در تحقق نقش تمدنی آموزه مهدویت

۲. نقش انقلاب اسلامی ایران در تحقق نقش فرهنگی و تمدنی آموزه مهدویت

۳. بررسی تحلیلی نقش اندیشه مهدویت در تحولات و جنبش‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی جهان اسلام در دهه‌های اخیر با رویکرد تمدنی

۴. بحران‌های بنیادین تمدن موجود غرب و نقش آن در بسترسازی برای طرح تمدن موعود

۵. آسیب‌های فرهنگی و تمدنی موجود جهان اسلام و نقش آموزه مهدویت در حل آنها

محور چهارم: راهبردها و راهکارها

۱. راهبردها و راهکارهای فرهنگی تحقق تمدن زمینه‌ساز

۲. راهبردها و راهکارهای اجتماعی - سیاسی تحقق فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز

۳. راهبردها و راهکارهای اقتصادی تحقق فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز در این مقدمه جا دارد از همه کسانی که ما را در برگزاری همایش‌های دکترین مهدویت یاری کرده و مدد رسانده‌اند تشکر کنم ، از اساتید و

مهندanan خارجی گرفته تا همه مراکز علمی حوزوی و دانشگاهی که به ما مدد رساندند، بدون همکاری این نهادها و شخصیت‌ها، برگزاری چنین همایشی میسور نیست. من بارها عرض کردم خود برگزاری این همایش،

تجلى اراده و وحدت ملی است. ما در جمع خودمان از ادیان مختلف و مذاهب مختلف اسلامی داریم که نماد وحدت است. تشکر ویژه‌ای دارم از

دانشگاه امام صادق علیه السلام که ما را مدد رساندند. از دانشگاه قم، مؤسسه امام خمینی، مرکز تحقیقات کاربردی معاونت نیروی انسانی ناجا، معاونت

تحقیقات ناجا، دانشگاه عالی دفاع ملی و ریاست محترم آن و معاونت پژوهش این دانشگاه تشکر می‌کنم. این دانشگاه به حق، از دانشگاه‌هایی است که در بسیاری از امور، پیشگام است. از جمله تنها دانشگاهی است که در تمامی رشته‌های دکتری آن، دو واحد دکترین مهدویت تدریس می‌شود. اگر مراکز علمی و پژوهشی دست به دست هم بدهند، می‌شود تجلی نور علی نور. در یازدهمین همایش دکترین مهدویت چهار کمیسیون در دو نیمروز به بررسی تأثیر انتظار و اندیشه مهدویت در حوزه فرهنگ و تمدن پرداختند. به راستی، این آموزه گرانسنسگ چه تأثیری در این عرصه‌های مختلف داشته است که ما ما ۱۱ سال است با رویکردهای مختلف در این اندیشه مشغول گفت‌وگو هستیم. ما یک جمع حوزوی هستیم و متعلق به حوزه علمیه. اندیشمندان و فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی ۱۱ سال است که به بررسی در رویکردهای مختلف این اندیشه پرداخته‌اند و هنوز اقرار می‌کنیم اندر خم یک کوچه‌ایم. رویکردهای متفاوتی داشته‌ایم: تربیتی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی، هنری، فرهنگی، تمدنی، که خود رویکرد تمدنی به شهادت آقای دکتر همایون، نیازمند سال‌ها پژوهش است. این سخن کسی است که خودش، استاد و مدرس در حوزه تمدن است و در عرصه مهدویت هم پژوهش‌های جدی دارد.

به عنوان طلبه حوزه علمیه عرض می‌کنم هشت جلد معجم احادیث امام مهدی ع داریم که یک جلد ۷۰۰-۶۰۰ صفحه‌ای آن فهرست است و هفت جلد، روایت است. این روایتها به لحاظ سند و دلالت نیازمند این است که اساتید و فرهیختگانی در آن تأمل کنند و فقهیانه و عالمانه به پژوهش‌هایی در این عرصه پردازنند. بحمدالله در حوزه مبارکه علمیه قم، سطح سه یعنی کارشناسی ارشد و سطح چهار یعنی دکتری مهدویت برقرار است و فضایی سال‌ها در کارشناسی ارشد مشغول تحصیلنند. ان شاء الله چندین مرکز مثل مرکز تحصصی مهدویت و مؤسسه «آینده روشن»، دانش‌پژوهانی را در مقاطع دکتری جذب خواهند کرد. همچنین جامعه المصطفی، این مجموعه عظیم و گرانسنسگ

در سطح چهار در مقطع دکتری، دانش پژوه جذب خواهد کرد و در دانشگاه امام صادق گروه و گرایشی با همین رویکرد تأسیس شده است.

با رویکردهای مختلفی می‌توان وارد این عرصه شد. بحث مهدویت مثل یک شیشه نیست که به راحتی آن طرفش را بشود دید، بلکه مثل منشوری است با ابعاد متعدد. امروزه جهان معاصر به شدت نیازمند این آموزه است به خصوص با سیاهنمایی‌هایی از امثال طالبان و داعش و دیگر تکفیری‌ها و نظایر این‌ها که در آینده خواهند آمد؛ چون استکبار جهانی به خصوص آمریکا و اسرائیل خواب‌های پریشان زیادی برای ما دیده است. «من نام لم ینم عنه». اگر ما غفلت داشتیم، آنها در جهت شیطنت خودشان بیدارند. امروزه به جد، دنبال اسلام‌هراسی، ایران‌هراسی و مهدی‌هراسی هستند که آن را نهادینه کنند. می‌خواهند کاری کنند که با شنیدن نام اسلام و مهدی و موعود منجی، شیعیان و مسلمانان به خود بزرزند. ما در برابر آنها باید هوشیار باشیم. مکلف هستیم جلوه‌های عالی و زیبای این اندیشه را در عرصه‌های مختلف استخراج کنیم و به جهانیان عرضه کنیم. جهان تشنۀ موعود اسلامی و شیعی است. موعودی که موجود است، حی است، حاضر است، ناظر است و پاسخگوست. موعودی که در میان ماست، موعودی که خودش، زمینه‌های آمدنش را فراهم می‌کند و ما هم مکلفیم همسو با آن امام که مقنای ماست، زمینه‌های آمدن و ظهورش را فراهم کنیم که از جمله آنها همین همایش بین‌المللی و کتابی است که پیش روست.

امروز با صدای رسا اعلام می‌کنم که خوشحالیم در نظامی نفس می‌کشیم که هر جا مراجعه کردیم، وقتی متوجه شدند برای این موعود جهانی تلاش می‌کنیم، دست ما را به گرمی فشردند و خوشحالیم در جامعه‌ای تنفس می‌کنیم که حتی نهادهای نظامی آن اندیشه‌های فرهنگی دارند و حامی مطالعات مهدویت هستند. از همه آنها تشکر می‌کنیم. به امید روزی که انشاء‌الله این اندیشه‌های ناب را با رویکردهای مختلف و زیبای آن بیان کنیم؛ چون نه تنها ما، بلکه جهان معاصر نیازمند موعود هستند و این

آموزه را باید با زبان هنر بیان کنیم و بدانیم که اگر با این اندیشه آشنا شوند، همه، شیفته و مسحور آن خواهند شد.

در میان آموزه‌های دینی، بعد از توحید و نبوت، آموزه‌ای به گران‌سنگی آموزه مهدویت نداریم که همان «یادکرد و تحقق ولایت امام زمان^{علیه السلام} و زمینه سازی برای فرجش» می‌باشد. خود انقلاب ما هم انقلابی است زمینه‌ساز. شیعیان در هر جای دنیا که باشند، مکلف به زمینه‌سازی برای ظهور حضرت هستند. این گونه همایش‌ها حداقل کاری است که می‌توانیم انجام بدیم، اما به شدت به آن نیازمندیم. هشت جلد معجم احادیث امام مهدی^{علیه السلام} داریم که مملو از روایات است. ما در مراکز علمی به خصوص حوزه‌های علمیه وظیفه داریم این روایت‌ها را به لحاظ سند و دلالت و محتوا بررسی کنیم و در این دریای موج و معارف مهدوی، لؤلؤ و مرجان‌های آن را صید کنیم و در اختیار جوامع انسانی بگذاریم؛ چون امروز به شدت، نیازمند خاتمالاوصیا، موعود ادیان و آرزوی همه انبیاء و اولیای الٰهی هستیم.

ایران اسلامی، خانه امام زمان^{علیه السلام} و انقلاب ما انقلابی زمینه‌ساز ظهور است. بر اساس همین زمینه‌سازی، وظیفه و تکلیف داریم که به همه مظلومان عالم کمک کنیم. این وظیفه ذاتی ماست که متظر ظهور مصلح، خودش باید صالح باشد و زمینه‌های حاکمیت آن مصلح را با حمایت از مظلومان مهیا کند. اگر نداشتمی مگر همین روایت متواتر بین شیعه و برادران اهل سنت را که «من مات ولم یعرف امام زمانه، مات میتة جاهلیه»،^۱ برای اهمیت این آموزه و این اندیشه گران‌سنگ کافی بود. بر اساس همین روایت، اعتقاد و عدم اعتقاد به وجود امام زمان^{علیه السلام} مساوی است با ایمان و کفر. اعتقاد به او، ایمان است و عدم اعتقاد به او، کفر و نفاق و گمراهی است. از حضرت صادق^{علیه السلام} سؤال کردنده: معنای «میتة جاهلی» چیست؟ حضرت فرمودند: میتة کفر و نفاق و ضلال.^۲

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ص ۴۰۹.

۲. المحاسن، ج ۱، ص ۱۵۵.

در این مقدمه از همه همراهان و همکاران همایش بین‌المللی دکرین مهدویت که به ایستگاه یازدهم رسیده تشکر می‌کنم چون «وَقَنْ بُعْظَمْ شَعَاعَ اللَّهِ فِيَّهَا مِنْ تَقْرَى الْقُلُوبِ».^۱ در روایت داریم که پاسداشت نام اهل بیت علیهم السلام تعظیم شعائر الهی است. امام امیرالمؤمنین علیهم السلام فرمودند: «نحن شعائر»؛^۲ آن شعائر، ما هستیم بر اساس عظمت و میان رشته‌ای بودن آموزه مهدویت سعی کردیم هر سال به رویکردی جدید پردازیم. بحث همایش یازدهم، «اخلاق و سبک زندگی زمینه ساز» بود. همایش پیش‌تر، «تریبیت زمینه‌ساز» و پیش از آن، «هنر زمینه‌ساز» محور و تمرکز تحقیقات هدویت ما بر مشارکت کنندگان همایش دکرین بود. و بحث سال ۹۵، «فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز» است و مراد ما این است که تأثیر این آموزه و اندیشه در حوزه فرهنگ و تمدن چیست؟

انتظار یعنی آمادگی و زمینه‌سازی، یک حالت نیست، بلکه عمل است و بهترین عمل است: «افضل الاعمال، انتظار الفرج».^۳ این اندیشه در فرهنگ ما و احیای تمدنی که پیش رو داریم، چه در گذشته تاریخ و چه آینده‌ای که پیش رو داریم، چه تأثیری دارد؟ دغدغه مقام معظم رهبری هم همین امر است. باید دید در سیرمان به سوی احیای تمدن اسلامی و مهدوی، مهدویت در حوزه اخلاق و تربیت و هنر و سیاست چه تأثیری دارد؟ اندیشه‌ای که در تاریخ کهن ما ریشه داشته باشد و بتواند مردم را بسیج کند و در هشت سال جنگ کفر علیه اسلام که همه در برابر اسلام قد علم کرده بودند، بتواند ما را پیروز کند، همین اندیشه است. اندیشه‌ای که اساس نظام سیاسی ماست و در آن، ولایت فقیه به عنوان نایب امام زمان علیهم السلام است، شور می‌آفریند و می‌تواند تخته نجاتی در برابر همه لرزه‌ها و پس‌لرزه‌های این دریایی موّاج باشد. در برابر سونامی‌هایی که می‌تواند بنیان کن باشد، چون کوهی ایستاده است و ان شاء الله، بدون تردید، به ظهور امام زمان علیهم السلام منجر خواهد شد که این

۱. سوره حج، آیه ۳۲.

۲. مکیال المکارم به نقل از مرآة الانوار، ج ۲، ص ۲۹۴.

۳. کشف الغمة، ج ۲، ص ۴۲۵.

انقلاب، انقلابی زمینه‌ساز است.

خدایا، به صاحب این ایام، به صاحب الزمان علیه السلام، فرج صاحب الزمان علیه السلام را برسان.

خدایا، به برکت میلاد نور، قلب ما و ملت ما و مردم ما را نورانی بفرما.
به خاتم الاصحیا، عاقبت ملت ما ختم به خیر بفرما.

به منجی عالم، اهل عالم را نجات عنایت بفرما.

به حافظ اسرار رب العالمین، همه خدمت گزاران را حفظ بفرما.

خدایا، به قاسم شوکه الجبارین، بینی همه جبارین و مستکبران را به خاک بمال.
الهی، به هادم ابنیة الشرک و النفاق، آل سعود نابود بفرما.

الهی، به نجات بخش مردم مستضعف، مستضعفان عالم پیروز بفرما.
خدایا، به معز الاولیا، همه مسلمین عزیز بدار.

الهی، شیعه‌خانه امام زمان علیه السلام را حفظ بفرما.

الهی، به مظلومیت علی و حسین و فاطمه، مهدی فاطمه را برسان.

الهی، به اول مظلوم عالم، علی، فرج امام مظلومان را برسان.

الهی، به ملت ما و به رهبر ما توفیق و پیروزی عنایت بفرما.

الهی، این قلیل توجهات و توصلات ما به امام زمان علیه السلام را به فضل و کرمت
قبول بفرما.

الهی، به مهدی الامم، امت اسلامی، سریلنند بدار و به جامع الكلمة علی
التقوی، در ظهور امام متquin تعجیل بفرما.

سید مسعود پور سید آقایی

رئیس پژوهشکده مهدویت

مقدمه

«اللهم واحى به القلوب الميته و اشف به الصدور الوغره و اجمع به الاهواء المختلفة على الحق و اقم به الحدود المعطله و الاحكام المهممه حتى لا يقى حق الا ظهر و لا عدل الا زhero اجعلنا يا رب من اعوانه و مقويه سلطانه».¹

ظرفیت بی بدیل رهیافت تمدنی در سنجش کارآمدی نظامهای اندیشه‌ای و خیزش تمدنی مسلمانان در دوران شکوه، لزوم بیداری و احیای انسانی و اسلامی و خروج از بحران و ضرورت همپایی یک مسلمان با شرایط محیطی امت اسلامی، از مهم‌ترین ضرورت‌های اتخاذ رویکرد فرهنگی و تمدنی به آموزه‌های اسلامی است. تبیین و ارائه آموزه مهدویت در چارچوب مطالعات فرهنگی و تمدنی افق‌های جدیدی فراروی پژوهش‌گران و اندیشمندان می‌گشاید. رویکرد تحول‌گرا و تمدنی به آموزه مهدویت تصویرگر فهمی تازه و ارائه برداشتی نوآمد از نقش آفرینی این آموزه در اعمار و احیای جامعه و انسان است که واعمرالله‌م به بلادک و احیی به عبادک...² نگاه سطحی، تلقی صرفاً مناسکی، حداقلی و رویکرد ساده‌انگارانه به این آموزه آسیبی است که می‌تواند متوجه این اندیشه شود؛ چنانکه حرکت عالمانه و رویکرد فرهنگی و تمدنی می‌تواند زمینه‌ساز تحقق اهداف عالی بعثت انبیاء در چارچوب این آموزه شود. انتظار یعنی آمادگی و زمینه‌سازی، که یک

-
۱. سید بن طاووس: جمال الاسبوع، دعای غیبت واردہ بعد نماز عصر جمعه.
 ۲. دعای عهد، در در بیانی سلیمانی هم ظهور حضرت در مقابل کسانی است که ضلالت آفریدند و بلاد و حیات مردمان را تخریب و فاسد کردند... و اخروا عبادک و اخروا بلادک (سید بن طاووس، همان).

حالت نیست، بلکه عمل است؛ بهترین عمل است: افضل الاعمال، انتظار الفرج.^۱ این اندیشه در تحقق تمدن اسلامی، چه در گذشته تاریخ و چه آینده‌ای که پیش رو داریم، چه تأثیری دارد؟ دغدغه مقام معظم رهبری در چند سال گذشته با طرح ایده تمدن نوین اسلامی متفاوت از رویکردهای صرفاً تاریخی و توصیفی، بر همین اساس بازخوانی می‌شود. باید دید در سیر و سیره نهضت اسلامی معاصر به رهبری امام خمینی (ره)^(۲)، به سوی احیای تمدن اسلامی، اعتقاد به فرجام توحیدی و نجات بخش جهان (اعم از عالم / نشئه دنیا و مرحله انتقالی دنیا به عالم بالاتر) و در یک کلام مهدویت، در حوزه اخلاق و تربیت و هنر و سیاست و اقتصاد... چه تأثیری دارد؟ اندیشه‌ای که در تاریخ کهن ما ریشه داشته باشد و بتواند توده‌های مردم را بسیج کند و در هشت سال جنگ کفر علیه اسلام که همه در برابر یک بیداری اسلامی قد علم کرده بودند، بتواند ما را پیروز کند، همین اندیشه است. اندیشه‌ای که اساس نظام سیاسی ماست و در آن، ولی فقیه به عنوان نایب امام زمان (عینیت)^(۳) است، شور می‌افریند و می‌تواند تخته نجاتی در برابر همه لرزه‌ها و پس لرزه‌های این دریای موج باشد. در مکتب امام خمینی، انقلاب اسلامی، ذاتاً انقلابی زمینه‌ساز و تمدن‌گرای است. این رهیافت تمدنی به طور تفصیلی در بیان و مواضع و هدایت‌های مقام معظم رهبری محقق شده است:

«... فقط جلوی پای خودمان را نبینیم - آینده‌ی دور، ایجاد تمدن اسلامی است؛ تمدن نوین، متناسب با نیازها و ظرفیت‌های امروز بشریتی که از حوادث گوناگون قرن‌های اخیر رخ خورد است، مجبور است، غمگین است و نسل‌های جوان آن دچار یأس و نومیدی و افسردگی‌اند. اسلام می‌تواند این نسل‌ها را به آفاق جدیدی برساند، دل‌های آنها را شاد کند و آنها را آنچنان که متناسب و شایسته‌ی کرامت انسان است، کرامت ببخشد؛ تمدن نوین اسلامی یعنی این. و شما هسته‌های مهم و اساسی و اصلی در

ایجاد این تمدنیست. آینده متعلق به شما است. سازندگان آینده‌ی کشور و آینده‌ی این تمدن و در واقع آینده‌ی جهان، شما جوان‌های امروزید» (۹۳/۲/۳۱).

«امروز، وظیفه امت اسلامی تنها این نیست که به یادبود ولادت پیغمبر یا بعثت پیغمبر (صلوات الله علیه و سلام) جشن برپا کند؛ این کار کوچک و کمی است نسبت به آنچه وظیفه او است. دنیای اسلام امروز وظیفه دارد مثل خود اسلام و مثل خود پیغمبر، روحی در این دنیا بدمند، فضای جدیدی ایجاد کند، راه تازه‌ای را باز کند. ما به این پدیده‌ای که در انتظار آن هستیم می‌گوییم تمدن نوین اسلامی. ما باید دربال تمدن نوین اسلامی باشیم برای بشریت؛ این تفاوت اساسی دارد با آنچه قدرت‌ها درباره بشریت فکر می‌کنند و عمل می‌کنند؛ این به معنای تصرف سرزمین‌ها نیست؛ این به معنای تجاوز به حقوق ملت‌ها نیست؛ این به معنای تحمیل اخلاق و فرهنگ خود بر دیگر ملت‌ها نیست؛ این به معنای عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها است، تا ملت‌ها با اختیار خود، با انتخاب خود، با تشخیص خود راه درست را انتخاب کنند. راهی که امروز قدرت‌های جهان ملت‌ها را به آن راه کشانده‌اند، راه غلط و راه گمراهی است. این وظیفه امروز ما است» (۹۴/۱۰/۸).

«... موضوع بیداری اسلامی ... پدیده شگرفی است که اگر باذن الله سالم بماند و ادامه یابد، قادر خواهد بود سربرآوردن تمدن اسلامی را در چشم‌اندازی نه چندان دوردست، برای امت اسلامی و آنگاه برای جهان بشریت رقم زند ... دو مین نکته لزوم ترسیم هدف بلندمدت برای بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان است؛ نقطه متعالی و والایی که بیداری ملت‌ها را باید سمت وسو دهد و آنان را به آن نقطه برساند. با شناسایی این نقطه است که می‌توان نقشه راه را ترسیم کرد و هدف‌های میانی و نزدیک را در آن مشخص نمود. این هدف نهایی، نمی‌تواند چیزی کمتر از ایجاد تمدن درخشن اسلامی باشد. امت اسلامی با همه ابعاض خود در قالب ملت‌ها و کشورها، باید به جایگاه تمدنی مطلوب قرآن دست یابد. شاخصه اصلی و

عمومی این تمدن، بهره‌مندی انسان‌ها از همه ظرفیت‌های مادی و معنوی‌ای است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی آنان، در عالم طبیعت و در وجود خود آنان تعییه کرده است. آرایش ظاهری این تمدن را در حکومت مردمی، در قوانین برگرفته از قرآن، در اجتهداد و پاسخگویی به نیازهای نو به نویش، در پرهیز از تحجر و ارتजاع و نیز بدعت و التقاط، در ایجاد رفاه و ثروت عمومی، در استقرار عدالت، در خلاص شدن از اقتصاد مبتنی بر ویژه‌خواری و ربا و تکاثر، در گسترش اخلاق انسانی، در دفاع از مظلومان عالم و در تلاش و کار و ابتکار، می‌توان و باید مشاهده کرد. نگاه اجتهدادی و عالمانه به عرصه‌های گوناگون، از علوم انسانی تا نظام تعلیم و تربیت رسمی و از اقتصاد و بانکداری تا تولید فنی و فناوری و از رسانه‌های مدرن تا هنر و سینما و تا روابط بین‌الملل و غیره و غیره، همه از لوازم این تمدن‌سازی است. تمدن اسلامی می‌تواند با شاخصه‌های ایمان و علم و اخلاق و مجاهدت مداوم، اندیشه پیشرفتی و اخلاقی والا را به امت اسلامی و به همه بشریت هدیه دهد و نقطه رهایی از جهان‌بینی مادی و ظالمانه و اخلاقی به لجن کشیده‌ای که ارکان تمدن امروزی غربند، باشد (بیانات در اجلاس علما و بیداری اسلامی، ۹۲/۲/۹).

بر همین اساس و علی‌رغم نگاه منفی برخی از جریان‌های فرهنگی، شرق‌شناسان و روشنفکران سکولار در امکان‌پذیری تأسیس یا حتی زمینه‌سازی تمدن اسلامی، واقعیت این است که تمدن اسلامی بر پایه آموزه‌هایی چون توحید، نهضت علمی و امت‌گرایی جهان‌شمول، بازشناخت اسلام ناب، بازسازی و نظریه‌پردازی علوم اسلامی، بیش جامع‌الاطراف به دین و دنیا و... در حال شکل‌گیری است. پایه‌گذاری تمدن اسلامی به وسیله رسول خاتم (صلی الله علیه و آله و سلم) صورت گرفته و از سوی ائمه هدی (صلی الله علیهم و آله و سلم) پیگیری شده است و غیبت هم از مراحل تکوین حقیقی آن و تربیت نفوس مستعده آن بوده است. در این دوران، انتظار در فرایند پیش رونده خود به فرهنگ مقاومتی تبدیل می‌شود که در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی

و نیز تمدنی ظهور و بروز می‌یابد. سنجه امام متظر برای ارزشیابی متظران مفهومی راهبردی است از این رو، آینده محتوم تمدن مهدوی نیازمند نگاه فعالانه و پارسایانه و برنامه‌ریزی شده مهدی باوران و زمینه‌سازان ظهور است. الگویودن عصر ظهور برای جامعه اسلامی به معنای بازگشت به اسلام اصیل در دوره غیبت است که مسیر حرکت‌های زمینه‌ساز را روشن می‌سازد. انتظار در وحدت‌بخشی بین‌الاذهانی و موعودگرایی موعودباقران که در نهایت، به امت واحده تبدیل می‌شود، نقش اساسی ایفا می‌کند. انقلاب اسلامی ایران با مؤلفه‌های دینی و امیدبخشی به مستضعفان عالم ایجاد شده است و همراه با واقعیت‌نگری و استقلال فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در عین تعامل با دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌های عالم در گفتمان‌سازی انتظار و ایجاد هویت تمدنی اسلامی و مهدوی نقشی بی‌بدیل ایفا می‌کند. هویت تمدنی، اتصال فرهنگ به تمدن و خرد فرهنگ‌ها به نظام واحد جهانی است که انتظار مهدی موعود، کانونی‌ترین عنصر آن تلقی می‌شود. این بیش تمدنی باید گام به گام از فرد به خانواده و از آنجا به عرصه‌های اجتماعی تسریّ یابد. در این میان، تلاش برای ایجاد مقبولیت عame جهانی در قبال این نوع روایت ویژه از تمدن، امری لازم است. عقلانیت نظام‌مند اسلامی، تعالی گرایی، خودآگاهی، معرفت‌افزایی و سبک زندگی متناسب و رشد داشی و بینشی و مهارتی برای تحقق زمینه‌سازی بایسته است.

کتاب حاضر منتخبی از برترین مقالات یازدهمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت با موضوع فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز است که در قالب ۶ بخش نقش آموزه بی‌بدیل مهدویت و موعوداندیشی در شکل‌گیری یک رهیافت ناب تمدنی در اندیشه اسلامی و نیز راهبردپردازی برای تعین آن را نشان می‌دهد. تدوین و انتشار این اثر بدون همراهی و مساعی نویسنده‌گان محترم، مؤسسات و نهادهای علمی فرهنگی و حوزوی و نیز بزرگوارانی که همواره همزه وصل انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی با آرمان و اندیشه مهدویت بوده و هستند میسور نبود، از جمله این بزرگان حضرت

آیت الله مهدوی کنی مؤسس فقید دانشگاه امام صادق (ع) بودند که همواره در افتتاحیه همایش‌های دکترین مهدویت حضور یافته و به ایراد سخنرانی و بحث می‌پرداختند. یادشان گرامی و روحشان پر فتوح باد. در خاتمه تقدیر و تشکر بی‌دریغ خود و همکارانم از مساعی علمی استاد بزرگوار حوزه و دانشگاه و فاضل ارزشمند جناب حجت‌الاسلام والملیمین پورسید آقایی دبیر علمی و همکارانشان در دبیرخانه همایش‌های بین‌المللی دکترین مهدویت را اعلام و مراتب سپاس و مباراک از تنظیم و انتشار این اثر نظری و راهبردی را ابراز می‌کنم. بسی شک این کتاب در مطالعات حوزوی و دانشگاهی مهدویت کم‌نظیر و در تحقیق و تحقیق رهیافت و جبهه فکری تمدن نوین اسلامی بی‌نظیر می‌باشد. از حمایت‌های گروه مطالعات تمدنی دانشکده معارف اسلامی، فرهنگ و ارتباطات و نقشی که در پیوند دو مجموعه داشتند تقدیر و قدردانی می‌نمایم.

ناشران امیدوارند با انتشار این اثر و توسعه دوره‌های تحصصی حوزوی و دانشگاهی در جمهوری اسلامی ایران با موضوع مهدویت و مطالعات تمدنی و نیز گسترش تحقیقات نظری و راهبردی، گام‌های اصلی تحقق و شناخت تمدن نوین اسلامی به مثابه ایستگاه پیش روی انقلاب اسلامی پیموده و جان‌تشنگان و منتظران حیات طیبه انسان با فرج موعود ام سیراب گردد.

دکتر محمد‌هادی همایون

رئیس دانشکده م.أ. فرهنگ و ارتباطات

دانشگاه امام صادق (ع)